

Zápis

z obhajoby disertační práce Mgr. Matěje Krále

konané dne 24. 9. 2012

téma práce: „Nietzsche a Kafka“

přítomní: dle prezenční listiny

Předseda komise prof. PhDr. Pavel Kouba přivítal komisi a zahájil obhajobu.

Školitel prof. Miroslav Petříček jr. představil doktoranda a seznámil komisi s uchazečem a jeho dizertační prací.

Zmínil poctivou přípravu a zodpovědný přístup kandidáta v průběhu celého studia, časté diskuse a konzultace, několikanásobné přepracovávání celé práce. Na práci samotné se mu velice líbilo, že autor zvládá primární i sekundární literaturu, ale zároveň se v nepřehledném prostoru snaží najít svou vlastní konstrukci. Na práci je podle něj patrné, že autor studoval hlavně filosofii, jeho pohled na Kafku a Nietzscheho je tak zvláštní střední cestou mezi literární vědou/literární historií a filosofií.

Kandidát Mgr. Matěj Král seznámil přítomné se svou disertační prací.

Popsal postup své práce. Postupoval tak, že zvolil témata vhodná pro srovnávání FN a FK, témata přítomná v dílech obou autorů; následně zvolil texty, ve kterých je téma obzvláště silně přítomné, napsal si předběžnou interpretaci soustředěnou na tyto texty. Následovalo permanentní propracovávání předběžné interpretace na základě (a) opakované četby textů autorů, hledání komplikací, vyvracení, potvrzování (b) četby sekundární literatury. Autor přiznal, že se nechává možná příliš často strhnout do polemik. Vědomě však ve finálním textu ponechával takové polemiky, které se týkaly jen jím zvolených témat.

Práce si kladla tři druhy cílů:

- historicko-filosofický: mělo jít o pokus znovu interpretovat Nietzscheho a Kafku. Autor přiznal, že se více soustředil na interpretaci díla Franze Kafky, protože je co do významu či smyslu méně zřetelné či hůře uchopitelné
- filosoficko-sociologický: záměrně volil témata podstatná pro reflexi současného světa a světa vůbec (např. náboženství, jistota, ospravedlnění moci, sebepojetí člověka, otázka času atd.), k čemuž se interpretování autoři zdají být velice vhodní. Za klíčovou v tomto smyslu považuje poslední kapitolu, která stojí částečně mimo rámec práce. V záměrně volnějším stylu zde reflektuje Nietzscheho i Kafku ve vztahu k současnému světu.
- filosofický: načrtnout na základě četby Nietzscheho a Kafky udržitelnou filosofii, použitelnou pro vlastní orientaci, hodnocení, život

Dále kandidát stručně představil témata a konkrétní závěry jednotlivých kapitol.

Poté oponent Mgr. Štěpán Zbytovský, PhD. přednesl závěry svého posudku.

Námítky oponenta vznikaly obecně jen na okraji četby zajímavé práce. Práce je podle oponenta velmi podnětná, suverénně pracuje s korpusem textů. Přínosná je jak metodicky tak obsahově. Navzdory tomu považoval za dobré vyslovit některé otázky a komentáře:

- Nebylo by možné zřetelněji zformulovat, čím je četba děl Franze Kafky nápomocná k četbě myšlenek Friedricha Nietzscheho?
- Přestože nešlo primárně o historickou práci, nebylo by vhodné častěji naznačovat, kde se rozebírání autoři shodují nebo neshodují s myšlenkami moderny? Nebylo by pak čtení obou ještě zřetelnější, plastičtější?
- Zmínil některé rušivé prvky, které se ve výkladu objevily: myšlenky, které nejsou dále rozvedené (komentář k Wiebrechtovi Riesovi), někdy poněkud vágní výroky nebo snad až klišé (odkazy na interpretaci Kafky jako předzvěst nacismu), nepřilíš zdařený překlad jedné pasáže z Kafky, jedna nadbytečná pasáž v kapitole Bůh, sporná interpretace zpěvačky Joseffy v kapitole Vznešené.
- Byla skutečně zvažována rizika filosofického čtení literatury?
- Dále oponent nabídl pojem gesta u W. Benjamina jako možné řešení dilematu mezi jednoznačností a mnohoznačností.
- Proč nebyla do sekundární literatury zapojena interpretace J. Derridy?
- Potřebujeme vůbec interpretovat Kafku a Nietzscheho vedle sebe?

Vedoucí práce prof. Miroslav Petříček jr. přečetl posudek nepřítomného prof. Dr. phil. Josefa Vojvodíka, M. A.

Podle oponenta jde o práci pozoruhodnou. Autor prokázal nejen profesionální obeznámenost s texty, ale výbornou schopnost koceptualizovat literárně-filosofické problémy. Argumentace je přesvědčivá, jednoznačně navrhuje k přijetí.

Oponent ve svém posudku nepodává velké námítky nebo otázky, spíše dále rozvíjí další možnosti filosofického kontextu. Především upozorňuje na:

- tematizace antropologicko-kulturní podoby ve světě, upozorňuje na Helmutha Plessnera (excentrická pozice člověka, napůl bytost přírody, napůl kultury, umělec jako prostředek uvádění této rozdvojenosti do rovnováhy)
- otázky náboženského, paranáboženského zdůvodňování světa
- zejména se ve svém posudku snaží zdůraznit problém vztahu mezi umělecko-estetickou činností na jedné a agresivitou, krutostí a násilím (zraňování vlastním literárním stylem, uměleckým přístupem) na druhé straně

Kandidát Mgr. Matěj Král následně postupně odpověděl na námítky v posudcích oponentů. Mj. uvedl:

- Za všechny postřehy a námítky poděkoval. Nejpodnětnější mu přišel podnět, který oponent výslovně nezmínil, totiž interpretace Kafky u Maxe Broda, kde se Matěj Král cítil být pod vlivem obecného odsuzování Brodovy interpretace.
- Král se domnívá, že Kafkova prózy mohou být použity jako svého druhu experimenty představitosti, které umožňují ověřovat některé filosofické teze. Tento fakt byl podstatný i pro Nietzscheho (filosofii chybí možnost ověřování). Kontrast díla Nietzscheho a Kafky Matěji Královi umožnil, aby všechna zvolená témata lépe vystoupila na povrch (např. mnohoznačnost možných navázání na smrt boha).
- Práce byla postavena na hloubkovém průzkumu děl Nietzscheho a Kafky. Kontext byl brán v úvahu jen, pokud to bylo nutné. I tak se autorovi zdá práce příliš široká. Zmínil také problematickou autocenzuru v průběhu psaní práce.
- Zmínku o Kafkovi jako předzvěsti nacismu chápe i Matěj Král jako klišé, ale zároveň ji ve své práci považuje za smysluplnou vzhledem k závěrečným poznámkám o totalitarismu v současném světě (mnoha-ideologický totalitarismus médií).
- Ke vztah filosofie a literatury zmiňuje, že u Kafky není estetika podřízena myšlence, ale ani estetika jednoznačně podřízena filosofické argumentaci.
- Na námítku oponenta si Matěj Král prostudoval pojem gesta v Benjaminově eseji a považuje jej za dvojnásobný: (a) gesto v souvislosti s divadelností, vizualizace vnitřních stavů; (b) gesto jako kontext mnohoznačnosti, neuspořádanosti; oba kontexty se sebou ale podle Krále nemusí souviset, přestože je Benjamin spojuje (např. přímo Benjaminem uváděný příklad čínského divadla a přírodního divadla v Oklahomě). U Kafky je spíše důležitý důraz druhý, gesto jako mnohoznačnost, gesto nepřiznané obvyklé situaci.
- Zmíněný překlad považuje sám za vlastní nezdařilý pokus zlepšit problematický překlad Stromšíkův. Následovala krátká diskuse nad významy německého slovesa *schaffen*. Oponent nakonec formuluje svou námítku jen vůči nezdařilé formulaci.
- Pokud jde o část kapitoly o Bohu, kandidát není schopný posoudit obšírnost či zbytečnost, má však pocit, že se to díla Franze Kafky bezprostředně týká. Zprostředkování vztahu k transcendentním autoritám je jeho evidentní téma. Zajímavé by Matěji Královi přišlo věnovat se v této souvislosti Kierkegaardovi.
- Ve sporné interpretaci role Josefíny kandidát trvá na svém. Vypravěč podle něj sice nezpochybňuje sílu estetické zkušenosti, ale zpochybňuje to, že síla zkušenosti je prostředkovaná kvalitou Josefínina zpěvu - to se v textu výslovně říká (Matěj Král dokládá citacemi).
- Interpretace J. Derridy byla odložena, protože na ni nezbyl čas a zároveň, protože se kandidát snažil vyhnout autorům filosoficky výraznějším - nechtěl se dostat do situace, kdy by bylo nutné srovnávat Kafku, Nietzscheho a navíc Jacquese Derridu. Derridu na základě posudku nakonec prostudoval, a analyzoval pasáže blízké vlastnímu čtení.

- V odpovědi na otázku, proč stavět Nietzscheho a Kafku vedle sebe, Matěj Král uvedl, že si myslí, že jsou si velmi blízcí, ale zároveň v něčem velice vzdálení (Brod dokonce uvádí, že jde o matematické protipóly). Tato jinakost pak autorovi umožňovala uchopit současnost v dilematu mezi Nietzschem a Kafkou, autoři nám tak umožňují volbu.
- Téma psaní jako násilí je podle kandidáta jistě zajímavé. Kafkovy texty považuje spíše za sadomasochistické, než jen sadistické (sám Kafka výslovně mluví o psaní jako mučení). Poznámka není v rozporu s Královým čtením Kafky. V práci např. zmiňuje odlidšťující přístup k druhým v rámci totalitarismu současnosti. Násilí by pak vztahoval jako vážný problém ke skutečnému světu, spíše než k estetické rovině Kafkova díla. Následovala krátká diskuse nad tématem sadismu a masochismu v literární tvorbě. Prof. Petříček v této souvislosti zmínil G. Deleuze.

Oponent Mgr. Štěpán Zbytovský, PhD. se vyjádřil k vystoupení kandidáta.

- Stále mu chyběla odpověď na vztah filosofické a literární interpretace, konkrétně uvedení rizik spojených s filosofickou perspektivou; v jakém smyslu a kde by mohlo dojít ke kolizi?
- Práci J. Derridy o Kafkovi bude poučenější čtenář očekávat. Na to reagoval školitel prof. Petříček, že není vyloučeno, že v samotných počátcích byla některá témata odsunuta (např. Kafka a judaismus), což mohl být osud interpretací J. Derridy. Matěj Král poznamenal, že se mu líbí Derridovy zmínky o Kafkově neuchopitelnosti pojmu zákona, ale zdá se mu, že se Derrida soustředí spíše na literární rovinu. Kafka se podle Krále systematicky vyhýbá pojmům, které by text přiřadily k nějaké ideologii/tradici (důsledně mluví o zákoně, nikoli o tóře apod.), zatímco u Derridy je obtížné rozlišit v jeho textu konstatování evidentního a navazování jeho vlastními volnými asociacemi. Snadno zde může dojít k záměně. To prof. Petříček označil za poměrně přesné popsání pocitů čtenářů Derridy.

Předseda komise prof. PhDr. Pavel Kouba otevřel diskusi.

- Prof. Miroslav Petříček jr. uvedl poznámku o pojmu „gesta“, které se ve francouzské literatuře objevuje ve smyslu „čin“ nebo „konání“, a nikoli jako posunutý význam gesta jako sémantického znaku. Dr. Zbytovský uvedl, že skutečně měl na mysli gesto jako metaforu.
- Doc. Jakub Čapek, PhD. znovu položil otázku: co se děje, když filosof čte literaturu? Otázka je naléhavá a kandidátova odpověď neznámá. Dále zmínil podle jeho soudu dvě zásadní rizika (a) čtenář/filosof se vrhne do světonázorového čtení literatury a hledá témata tam, kde žádné světonázory možná primárně ani nejsou; (b) tvárnost, neurčitost jazyka literatury; jazyk Králových tezí (samotnou práci nečetl) je podle Čapka vlastně poměrně literární, Matěj Král se nebojí silných slov (např. spása, vykoupení apod.), nepřestává být v takové rovině autor filosofem a nestává se esejistou? Matěj Král přiznává určitou redukci, kterou ve své perspektivě samozřejmě nalézá a otevřeně přiznává i v úvodu obhajované práce. Zároveň je mu zřejmé, že by se mohl vyjadřovat jasněji. Kafka ovšem nebyl literát bez myšlenkového kontextu, psaní nebylo pro Kafku estetický podnik, ale osobní touha zprostředkovat určitou zkušenost, která má hluboký (až pseudo/náboženský) význam. Zároveň se domnívá, že význam je spíše jasný z kontextů míst, ve kterých se např. vykoupením přímo zabývá. Esejistický styl je pro Matěje Krále výzvou a vědomým rizikem (ve své práci zmiňuje „falešné slovní bohatství“ jako nebezpečí pro filosofický jazyk), zároveň se ale snaží o estetizaci. Prof. Miroslav Petříček jr. v této souvislosti poukázal na Adornovu stať „Esej jako forma“. Mýlně někdy předpokládáme nekompatibilitu světa filosofie a literatury. Postulujeme čtenáře, který si nic nemyslí, ale takový čtenář, který nemá filosofické předpoklady, neexistuje. Problém podle Petříčka není jednoduše řešitelný předpokladem, že tu je filosoficky poučený čtenář, který se zabývá literárním dílem a jehož výsledkem musí být filosoficky akademický elaborát.
- Matěj Král ještě doplnil, že ve své práci nachází významné a jasné teze např. poukázání na hrozivost a podstatnost nejednoznačnosti u Kafky, Kafkova hluboká skepse vůči institucionalizaci libovolné lidské tradice (zde se podle Krále Kafka zřejmě zastavil, zde je cítit jeho úzkost, zde má nejspíš Kafka pocit, že pomáhá bořit, co nechce, aby bylo bořeno, protože je to půda, na které stojíme), zdůraznění dilemat a rizik krajních poloh individualismu a altruismu v dílech Nietzscheho a Kafky atp.
- Prof. PhDr. Pavel Kouba zalitoval, že v práci je hned od počátku patrný důležitý metodologický problém, totiž v metodě vytknutí témat, které se může čtenářům zdát nahodilé nebo násilné.

Argumentace podle Kouby nedrží vždy pohromadě (např. u interpretace Josefiny a vznešenosti), je nesourodá nebo nepřesvědčivá. Podle něj by bylo lepší, kdyby témata vycházela od jednotlivých autorů. V kapitolách pojatých podle způsobu Matěje Krále se z principu nemůže odhalit rozdílnost významů jednotlivých konceptů u obou autorů. Souvisí to s otázkou, jak má filosof interpretovat literární dílo. Dále doporučil více důvěřovat textům, více u nich prodlévat a vytěžit je.

Matěj Král přijal námitku, kterou již dříve s prof. Koubou konzultoval a jeho námitky průběžně zapracovával. Ale zároveň je osobně přesvědčen, že každé z v práci rozebíraných témat je silně obsaženo v kontextech obou autorů. Např. témat v úryvku o Josefině je skutečně víc, ale téma vznešenosti je klíčové jak pro tento úryvek, tak pro filosofii Friedricha Nietzsche (vyvýšení jedince nad pospolitost apod.) Co vlastně znamená přespříliš se soustředit na jeden prvek, když je tam tento prvek zjevně obsažen?

Prof. Kouba řekl, že se nedomnívá, že by Královy poznámky byly zcela mimo text, ale že takto položená komparace mírně posouvá perspektivu, ve které čtete text.

- Dále zmínil své obecnější otázky či námitky doc. MUDr. Štěpán Špínka, PhD. Položil otázku: Jaká obecná filosofická tvrzení se ověřují v Kafkových příbězích, jde o teze Matěje Krále nebo experiment Nietzscheových myšlenek?

Král přiznává, že z práce přímo citovaná formulace má v sobě problém, ale dále tvrdí, že lze nalézt příklady Kafkových textů (např. Proměna nebo Proces), které lze chápat jako rozvíjení tvrzení (jeho/Nietzscheho) v pokusné situaci (např. experiment zdržení se soudu)

Na to doc. Špínka namítl, že Matěj Král neodpovídá na otázku, na jedné straně pracuje s úzkým pojetím filosofie (racionalita/nástroj moci/zneužití), zároveň se termín filosofie objevuje v otevřeném, vágním smyslu.

- Především v závěru nalézá doc. Špínka četné silné teze, u kterých chybí solidní argumentace (zmiňuje časté opakování vazby „zcela nepochybně platí“ nebo „zřetelně platí“). Není mu jasné, nakolik taková tvrzení myslí Matěj Král vážně, silně, doslova. Postrádá především argumentaci. Některé věty jsou až příliš zkratkovité. Na to prof. Petříček namítá, že nejde o místa, která by byla podstatnou částí nebo východiskem práce.

Matěj Král i zde poděkoval za kritické připomínky. Zobecnění je snadno napadnutelné, což si uvědomuje. Obzvláště poslední kapitola má charakter jakéhosi manifestu, ale na druhou stranu by si každou z vět, které vybral doc. Špínka, troufnul zastávat (hédonismus jako vládnoucí kultura této společnosti, Nietzsche jako autor vyjadřující aporie individualismu apod.). U některých tezí Matěj Král vychází ze zkušenosti, kterou už ale přímo v práci neuvádí (např. výuka na střední škole a setkání s politiky jako zjevení božského).

Předseda komise prof. PhDr. Pavel Kouba uzavřel diskusi, vykázal veřejnost a proběhla diskuse a tajné hlasování členů komise.

Proběhlo vyhlášení výsledku tajného hlasování: Práce byla obhájena a komise navrhla udělit titul doktor (Ph.D.).

Zapsal: Mgr. Marek Fajfr

Podpis vedoucího komise: